

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

**СУЧАСНИЙ
МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ**

МАТЕРІАЛИ

**науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців**

Суми, 26–27 травня 2022 р.

УДК 007 : 304 : 070

Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи: матеріали науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (Суми, 26–27 травня 2022 року) / уклад. : І. Р. Жиленко, В. О. Садівничий. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 118 с.

До збірки увійшли наукові матеріали молодих науковців, аспірантів кафедри журналістики та філології СумДУ та інших ЗВО України, а також студентів спеціальностей «Журналістика», «Реклама і зв'язки з громадськістю». Дослідження пов'язані з комплексною програмою науково-дослідних робіт СумДУ, безпосередньо з науковим напрямом досліджень кафедри журналістики та філології у межах теми «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи».

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Modern mass communication space: history, realities, perspectives: the Materials of the scientific-practical conference of students, graduate students and young scientists (Sumy, 26–27 May 2022) / compiled by I. Zhylenko, V. Sadyvnychy. – Sumy : Sumy State University, 2022. – 118 p.

The collection includes scientific materials of young teachers, graduate students of the Department of Journalism and Philology of the Sumy State University and also students with the chief subject «Journalism», «Advertising and Public Relations». The research is related to the complex program of scientific works of the Sumy State University, directly to the scientific sphere of the research of the Department of Journalism and Philology within the theme «Modern mass communication space: history, realities, perspectives».

Materials are printed in the original edition.

ІЗ ВДЯЧНІСТЮ ГЕРОЯМ:

**солдатам та офіцерам Збройних Сил України,
територіальної оборони та добровольчих формувань
за можливість в умовах війни
проводити навчальний процес та займатися наукою!**

**ВІРИМО В УКРАЇНУ!
БУДУЄМО ОСВІЧЕНУ УКРАЇНУ!**

**ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ТА МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ)**

Олена Іщенко,

доктор філософії за спеціальністю 035 «Філологія»,
асистент кафедри журналістики та філології, СумДУ

У статті проаналізовано особливості взаємодії українського літературного процесу кінця ХХ – початку ХХІ століття та масовокомунікаційного простору на матеріалі творчого доробку сучасного українського письменника Мирослава Дочинця. Проза автора прикметна глибинним філософським підтекстом, заглибленістю у літературний, історичний, культурний контексти, естетизмом, що сприяє осмисленню творів як кращих зразків елітарної літератури та водночас характеризується вмінням відповідати на запити масового читача.

Ключові слова: художній світ, письменник, комунікація, масовокомунікаційний простір, художня література, М. Дочинець.

**LITERATURE AND MASS COMMUNICATION SPACE:
ASPECTS OF INTERACTION
(BASED ON THE MYROSLAV DOCHYNENS' CREATIVE WORK)**

Olena Ishchenko,

PhD in Philology, Lecturer,
Dept. of Journalism and Philology, Sumy State University

The article analyzes the peculiarities of the interaction of the Ukrainian literary process of the late XX – early XXI century and the mass communication space based on the modern Ukrainian writer Myroslav Dochynets' creative work. The author's prose is characterized by deep philosophical connotations, immersion in literary, historical, cultural contexts, aesthetics, which contributes to the understanding of works as the best examples of elite literature and at the same time characterized by the ability to respond to ordinary reader.

Keywords: artistic world, writer, communication, mass communication space, literature, M. Dochynets.

Глобалізаційні процеси кінця ХХ – початку ХХІ століття актуалізували інтенсивний розвиток масовокомунікаційного простору, що завдяки великому арсеналу механізмів впливає на світовідчуття, спосіб думання індивіда, окремих соціальних груп та суспільства в цілому. Водночас потужним джерелом формування свідомості людини залишається література, яка модернізується та трансформується відповідно до естетичних та духовних потреб, суспільно-політичних, історичних реалій, науково-технічного прогресу тощо.

Особливості масовокомунікаційного простору були осмислені у різноаспектних студіях І. Боднар, Н. Зражевської, В. Іванова, С. Квіта, Ю. Літвінової, О. Морозової, О. Поди, В. Різуна та ін. Значення художнього слова для сучасного суспільства аналізували М. Каськів, Е. Мамонтова, Л. Пасічник, І. Погрібна, О. Поправко, Н. Приймає та ін. Проблема взаємодії та взаємовпливів художнього тексту та інформаційного простору була розглянута у працях О. Біліченко (модернізація літератури за допомогою технічних засобів), К. Валькової (види масової комунікації у прозовому тексті), І. Волошин (вплив мас-медіа на жанрову природу твору на прикладі праці К. С. Льюїса «Просто християнство»), О. Іванової (журнальна періодика як суб'єкт представлення та формування ціннісно-функціонального й комунікаційного статусу художньої літератури в соціальнокомунікаційному просторі початку ХХІ ст.), К. Листопад (художня література як комунікаційна система), О. Скібан (сучасні технології просування видавничої продукції на українському ринку), О. Харитоненко (взаємодія суспільства і авторів, читачів, видавців), Н.

Яблоновської (перспективи доби Web 2.0, інтеграція літератури у світ соціальних мереж та екранної комунікації) та ін. Оскільки в сучасному літературно-критичному дискурсі проблема взаємодії й взаємовпливів художнього тексту та масовокомунікаційного простору на прикладі творчого доробку окремого автора й певного періоду літературного процесу розглянута фрагментарно, це відкриває перспективу для досліджень та визначає наукову новизну нашої роботи.

Мета розвідки – осмислити специфіку взаємодії художньої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття та сучасного масовокомунікаційного простору на матеріалі романів «Лис у винограднику. Віднайдення загублених слідів», «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Світован. Штудії під небесним шатром», «Горянин. Води Господніх русел», «Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Мафтей. Книга, написана сухим пером»¹, «Діти папороті» та малої прози М. Дочинця, зібраної в книгах «Дами і Адами», «Дорога в небо – до людей», «Руки і душа», «Курси крою і життя», «Синій зошит», «Зряче перо», «Світло семи днів», «Якщо послухати мудреців», «Різотрав'я» та ін.

Методи дослідження – соціально-історичний, біографічний, герменевтичний сприяв інтерпретації проблематики, ідейно-тематичного навантаження творів М. Дочинця; генетичний використаний із метою визначення жанрової специфіки малої прози письменника, імагологічний; міждисциплінарний підхід, основи теорії масової комунікації сприяли осмисленню взаємозв'язків та взаємовпливів художньої літератури та сучасного масовокомунікаційного простору.

Сучасний український письменник Мирослав Дочинець почав друкувати твори в журналі «Барвінок», газетах «Зірка», «Молодь Закарпаття» та ін., коли ще навчався у школі. Пізніше брав участь у роботі літературної студії «Франкова кузня», був членом редколегії університетської багатотиражної газети та редактором «Джерел». З 1983 року розпочав кар'єру журналіста в газетах «Молодь України», «Літературна Україна» та журналах «Україна», «Вітчизна», «Людина і світ», «Радянська жінка», «Ранок» тощо. У 90-х рр. працював кореспондентом газет «Карпатський край», «Срібна Земля», «Фест». У 1998 році заснував видавництво «Карпатська вежа», де подосі є головним редактором. Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. М. Дочинець успішно дебютував як новеліст, пізніше, у 2000-х, як романіст. На сьогодні він є одним із найвідоміших і найтитулованіших вітчизняних авторів.

Досліджуючи аспекти взаємодії художньої літератури та масовокомунікаційного простору на матеріалі творчого доробку М. Дочинця, спираємося на поширене у науковому дискурсі визначення поняття «масова комунікація», що позначає «фундаментальний стан сучасного суспільства, у якому складна структура соціального та культурного простору з його численними секторами, що пов'язані між собою функціонально і за детерміністичними зразками, втілена у символічних формах і образах, які здатна сприймати і розуміти корпоративна, масова й індивідуальна свідомість» [5, с. 153]. В. Різун слушно зауважує, що цей процес спрямований на «підтримання контактів у суспільстві» і сприяє його консолідації. Дослідник вважає, що масова комунікація спрямована на: 1) виробництво інформації як продукту; 2) використання технічних засобів для виробництва інформації; 3) масова культура (масові цінності, типові для мас моделі поведінки), яка обумовлює цілі виробництва інформаційної продукції, її призначення; 4) специфічне суспільне середовище, для якого властива масова культура і яке є замовником та споживачем інформаційної продукції [9, с. 127]. Не менш важливим для розвідки вважаємо термін «простір», що у наукових студіях потрактовується як «форма буття матерії, що характеризує її протяжність, структурність, співіснування та взаємодію елементів у всіх матеріальних системах» [8, с. 6]. Відтак, під поняттям «масовокомунікаційний простір» розуміємо форму взаємодії адресата і адресанта, завдяки якій відбувається процес обміну і поширення на велику аудиторію спеціально закодованої інформації за допомогою технічних засобів мас-медіа (преса, радіо, телебачення, Інтернет, видавництва тощо) з метою впливу на свідомість і поведінку реципієнта.

1 Далі використовуємо скорочену назву творів «Лис у винограднику», «Вічник», «Світован», «Горянин», «Криничар», «Мафтей».

М. Дочинець у низці інтерв'ю зізнається, що на становлення його художньо-естетичних смаків значний вплив мала журналістська діяльність [4, сс. 43-44, 52-54], яка сформувала основні ознаки ідіостилу – афористичність, лаконічність, образність, посилену увагу до художньої деталі, «подобу легкості, картинність епізодів і ефект присутності» [4, с. 53]. Порівнюючи роботу в газеті та працю з художнім текстом, автор зауважує: «Журналістика примітивно запитує: що, де, коли? А література – як і чому? Зате журналістика є дуже доброю школою для прозаїка» [4, с. 53]. Окрім суто технічних аспектів роботи з текстом («писати будь про що, будь-коли, будь-як і будь-скільки» [4, с. 53]), робота у газеті допомогла майбутньому письменнику накопичити життєвий досвід, сприяла осягненню глибин людської психології, вивченню естетичних і духовних запитів аудиторії, освоєнню механізмів впливу на читача. Варто зазначити, що М. Дочинець-журналіст спеціалізувався на створенні проблемних і портретних нарисів, і це визначило жанрову парадигму та ідейно-тематичний зріз подальшої літературної творчості автора.

Перша збірка новел «Хліб і шоколад» (2009) художньо осмислює внутрішній світ людини кінця XX – початку XXI століття, самотньої й уразливої серед суспільно-політичних реалій доби. Актуальна проблематика (сенса буття, значення віри в житті людини, плинність часу, стосунки між рідними і близькими тощо) майстерне володіння художніми засобами (алегорія, деталь, символ, порівняння тощо), жанрова різноманітність текстів та певна іронічність творів забезпечили схвальні відгуки літературознавців та літературних критиків (позаяк вповні відповідають тематичним, ідейним, жанровим тощо тенденціям сучасного літературного процесу), допомогли здобути прихильність читачів [див.: 2; 3; 7]. Художньо осмислена у збірці «Хліб і шоколад» проблематика була поглиблена у книгах «Руки і душа» (2011), «Дорога в небо – до людей» (2011), «Курси крою і життя» (2012), «Синій зошит» (2016), «Зряче перо» (2017), «Світло семи днів» (2018), «Якщо послухати мудреців» (2018), «Різотрав'я» (2021) та ін. У низці творів М. Дочинець актуалізує проблему самопізнання, самовдосконалення героя, прагне на прикладі біографій відомих людей (земляків та іноземців) простежити шлях подолання викликаних суспільними та особистими чинниками трагедій, а, отже, вибудувати універсальну модель життєвого успіху (нарис «Доля в позику», «Остання аристократка», «Поцілунок у плече», «Світлописець», «Як Штірліц полюбив гуцулку» та ін.).

На особливу увагу заслуговує збірка духовних настанов «Многії літа. Благії літа» (2007), що стала першою книгою, присвяченою постаті цілителя Андрія Ворона, образ якого став результатом довгих творчих шукань автора «свого» самобутнього персонажа, який завдяки активній життєдіяльності, здоровому харчуванню, постійному духовному самовдосконаленню зумів прожити до 104-х років. У одному з інтерв'ю М. Дочинець зізнається, що концепція героя-мудреця почала вибудовуватися ще за часи «журналістської молодості», але не могла бути реалізована з огляду на панування радянської ідеології [див.: 4]. Андрій Ворон наділений рисами завжди актуального першообразу Мудрого Старця (К.-Г. Юнг), ченця-пустельника, гуру, шамана, народного філософа, який щедро ділиться порадами, як жити довго «в щасті і радості», що викликає у читача почуття зацікавленості (неперебутня тема пошуку довголіття, збереження тілесного й душевного здоров'я) та довіри (цьому сприяє й активне використання *я-нарації* і *ти-нарації*, завдяки яким створюється діалог оповідача з реципієнтом). М. Дочинець наголошує, що для нього Андрій Ворон – це цікавий герой (автор наголошує, що розповідає тільки про таких), недосяжний ідеал, стимул до самоактуалізації та самопізнання. Коло питань на яких акцентує головний герой у своїх філософських сентенціях має екзистенційну проблематику, яка, з огляду на вікову психологію, зацікавить першочергово людину зрілого віку, яка є однолітком автора. Успіх концепції героя пояснюємо підсвідомим потягом сучасного читача до національного й духовного, позаяк Андрій Ворон, як і інші герої письменника (Горянин, Криничар, Мафтей) є патріотами, який шанує родинні й народні традиції, дотримується правил народнорелігійної моралі. Також припускаємо, що в сучасній масовій культурі образ літнього мудрого наставника не втрачає популярності завдяки образу Гендальфа з «Гоббіта» та «Володара пернів» Дж. Р. Р. Толкіна, Дамблдора з циклу романів про Гаррі Поттера Дж. К. Роулінг, магістра Йоди та джедая Обі-Вана з саги «Зоряні війни», а тому художньо змодельований автором образ українського мудреця привертає увагу й молодшого покоління.

Художнє відтворення внутрішнього світу та поведінки героя похилого віку – сміливий і ризикований крок для письменника, позаяк вимагає глибинних знань психології та життєвого досвіду. Не зважаючи на те, що це перший великий прозовий твір М. Дочинця, у тексті вже простежується вповні сформульована одна з характерних рис його ідіостилію – ефект достовірності зображуваного. «Художня правда – може бути сильнішою, ніж життєва, документальна. Бо мистецтво, література створюють деталі, образи. <...> А звідки воно береться – це вже письменницьке споглядання, письменницький арсенал з середини свого внутрішнього чуття, споглядання світу», – зауважує автор [4, с. 53]. Інтрига, схвальні відгуки та комерційний успіх книги уможливили продовження історії Андрія Ворона в романах «Вічник» та «Світован», книзі-адаптації «Напутні дари – для дівчорів», низці творів.

Не зважаючи на те, що на сьогодні М. Дочинець є автором семи романів, він подосі позиціонує себе як новеліста і продовжує активно працювати в царині малої прози. «Жанри – це умовне. Їх придумали ті, що намагаються осмислити написане. Будь-який роман можна сконденсувати в новелі, будь-яку новелу – у короткій фразі. Це відкрив ще Ісус Христос. Його вчення – короткі новели, притчі, розбиті на ще коротші афоризми. Тому вони й стали крилатими, вічними. Щоб тебе почули, треба говорити тихо, коротко і загадково», – пояснює прозаїк [СС, с. 52]. М. Дочинець переконаний, що великі за обсягом твори («довгі тексти») вимагають багато часу для написання, сприймання й осмислення. Натомість влучний афоризм «на злобу дня – це завжди вчасно й актуально» [4, с. 53]. Саме тому, у прозі письменника складна екзистенційна проблематика репрезентована у спрощеній, доступній для широкої аудиторії формі. Такий підхід до моделювання художньої дійсності викликає дискусії щодо художньої цінності окремих творів автора серед представників літературно-критичного дискурсу [див.: 1; 11, 12]. Скажімо, закидають автору орієнтацію не тільки на елітарного, а й масового читача, що засвідчує відвертий дидактизм, популістська стратегія завоювання публіки, пригодницький сюжет тощо (здебільшого мова про книгу «Многі літа. Благі літа», романи «Вічник» та «Лис у винограднику»). Відомий український письменник, літературознавець, критик і публіцист М. Слабошпицький має полярний погляд на творчий доробок М. Дочинця в цілому, й на роман «Лис у винограднику» зокрема: «Тут є неймовірна таємниця, що дає карколомний сюжет, й акварельно виписана love story, яку так люблять читачі. Тут є монструозні привиди з минулого й вигадливі кулінарні рецепти. Тут є виразно топографічно, архітектурно, історично, ентографічно, як Фолкнерівська Йокнапатофа, змальоване автором Мукачеве і весь великий світ, у якому шукають притулку беззахисні й бентежні душі героїв. Це – роман для всіх. І кожен у ньому вичитає тільки своє» [10]. Відповідність в окремих аспектах літературній індустрії не скасовує «інтелектуальної та естетичної ускладненості, наявності багатого підтексту та зашифрованої образності» [6], а тому не може бути ознакою його некомпетентності чи засвідчувати низьку художню цінність творів.

У прозі М. Дочинця ознаки масової літератури, наприклад, спрощення форми викладу, використовуються як інструменти психологічного впливу на читача. Автор прагне не тільки привернути увагу актуальною проблематикою чи цікавими героями, а й утримати аудиторію, що, безсумнівно, набагато складніше (особливо у добу інтенсивного розвитку інформаційного простору). Скажімо, у анотації до роману «Криничар» наратор обіцяє, що, навчить, як стати заможним і успішним.

Прозаїк у численних інтерв'ю наголошує, що у час панування інформаційних технологій «не читач іде до письменника, а письменник йде до читача» [4]. Як видавець і письменник, М. Дочинець має змогу спілкуватися з читачами на презентаціях книг, дає інтерв'ю для друкованих і Інтернет-видань, активно спілкується з читачами на сторінці у Фейсбукі (відповідає на запитання, висловлює свою громадську позицію, анонсує майбутні проекти тощо). Не зважаючи на активне освоєння сучасних інформаційних технологій та маркетингові прийоми, автор акцентує, що найкраща реклама творчості письменника – це якісно написаний текст.

На початку ХХІ століття, незважаючи на потужний вплив засобів масової інформації, художній текст, не втрачає провідної ролі у процесі формування світоглядних позицій та ціннісних орієнтирів особистості та суспільства. Творчий доробок М. Дочинця – яскравий приклад взаємовпливів літератури та масовокомунікаційного простору, що реалізується на окремих рівнях

поетики художнього твору (проблематика, жанрова парадигма, специфіка образотворення, наративні стратегії тощо) та за допомогою засобів репрезентації (друковані видання, Інтернет-видання, соціальні мережі).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран Є. Між «рослинною філософією» і літературною кон'юнктурою... URL: <http://www.nspu.com.ua/retsenziji/158-mizh-roslinnoyu-filosofieyu-iliteraturnoyu-konyunkturoyu.html>.
2. Баран Є. Хліб і шоколад Мирослава Дочинця. Українська літературна газета. 2009. № 2 (23 жовтня). с. 13.
3. Баран Є. Я просто люблю книги і авторів, які їх пишуть... URL: <http://zolotapektoral.te.ua/evhen-baran-ya-prosto-lyublyu-knyhu-iavtoriv-yaki-jih-pyshut/>.
4. Дочинець М. Світильник слова. Мукачево : Карпатська вежа, 2013. 212 с. 99.
5. Костенко Н.В. Масова комунікація. Соціологія : підручник / за ред. С. Макеєва. Київ, 1998. С. 153-180.
6. Літературознавча енциклопедія. У 2-х т. Т. 2. / автор-укладач Ю. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
7. Луценко Л. Аромат гіркуватого шоколаду від мукачівця Мирослава Дочинця. URL : <https://zakarpattya.net.ua/News/40920-Aromat-hirkuvatohoshokoladu-vid-mukachivtsia-Myroslava-Dochyntsia>.
8. Макроекономічне районування України: історичні витоки, сучасність та перспективи / відп. ред. С. Л. Шульц ; Інститут регіональних досліджень НАН України. Львів, 2011. 268 с.
9. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. Галузі – журналістика та інформація. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2008. 260 с.
10. Слабошпицький М. Це вже окремих материк : проза М. Дочинця. Слово Просвіти. 2013. № 6 (7-13 лютого). С. 13.
11. Фасоля Т. Вороняча мудрість від Мирослава Дочинця. URL : <http://www.litakcent.com/2013/02/20/voronjacha-mudrist-vidmyroslava-dochyncja/>.
12. Щур О. Український Коельйо : Мирослав Дочинець зумів угадати запити типового читача. URL: <http://www.zakarpattya.net.ua/News/93717-Ukrainskyi-KoelioMyroslav-Dochynets-zumiv-uhadaty-zapyty-typovoho-chytacha>.